

Література

1. Cook M. L. The Future of U.S. Agricultural Cooperatives: A Neo-Institutional Approach // American Journal of Agricultural Economics. — 1995. — Vol. 77. — P. 1153—1159.
2. Emelianoff I. V. Economic Theory of Cooperation. Economic Structure of Cooperative Organizations. — USA: Washington, D.C. 1948, reprinted 1995. — 271 p.
3. Enke S. Consumer Cooperatives and Economic Efficiency // American Economic Review. — 1945. — Vol. 35. — № 1. — P. 148—155.
4. Helmberger P. G., Hoos S. Cooperative Enterprise and Organization Theory // Journal of Cooperatives. — 1995. — Vol. 72a. — P. 72—86.
5. Hendrikse G., Feng L. On the Nature of a Cooperative: A System of Attributes Perspective // International Congress, August 26—29, 2008, Ghent, Belgium. — 12 p.
6. Iliopoulos C. Vertical Integration, Contracts, and the Theory of the Cooperative Organization // Paper presented at the Conference Vertical Markets and Cooperative Hierarchies: The Role of Cooperatives in the International Agri-Food Industry Bad Herrenalb, Germany, 12—16 June, 2003. — 23 p.
7. Nourse E. The Place of the Cooperative in Our National Economy // Journal of Cooperatives. — 1992. — Vol. 7. — P. 105—111.
8. Phillips R. Economic Nature of the Cooperative Association // Journal of Agricultural Cooperation. — 1994. — Vol. 5. — P. 67—79.
9. Royer J. Economic Nature of the Cooperative Association: A retrospective appraisal // Journal of Cooperatives. — 1994. — Vol. 9. — P. 86—94.
10. Sapiro A. True farmer cooperation // Journal of Cooperatives. — 1993. — Vol. 8. — P. 81—92.
11. Sexton R. J. The Formation of Cooperatives: A Game Theoretic Approach with Implications for Cooperative Finance, Decision Making, and Stability // American Journal of Agricultural Economics. — 1986. — Vol. 68, № 2 (May). — P. 214—225.
12. Staatz J. M. Farmer Cooperative Theory: Recent Developments. — USA: United States Department of Agriculture, 1989. — 30 p.
13. Staatz J. M. The Cooperative as a Coalition: A Game-Theoretic Approach // American Journal of Agricultural Economics. — 1983. — Vol. 65. — № 5. — P. 1084—1089.
14. The social economy: Building inclusive economies / Edited by A. Noya, E. Clarence. — Paris: OESD, 2007. — 249 p.
15. Torgerson R. E., Reynolds B. J., Gray T. W. Evolution of Cooperative Thought, Theory and Purpose // Journal of Cooperatives. — 1998. — Vol. 13. — P. 1—20.
16. Белоусенко М.В. Общая теория экономической организации: организационная эволюция индустриальной экономики. — Донецк: ДонНТУ, 2006. — 432 с.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2011 р.

УДК 330.31:334.723 (477)

О. О. Брагарник, викладач кафедри загальної економічної теорії, Одеський державний економічний університет

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СИСТЕМНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ВІДТВОРЮВАЛЬНОГО ПРОЦЕСА І СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті на основі системного підходу розглянуто властивості відтворювальної системи. Проаналізовано взаємозв'язок основних системних властивостей відтворювального процесу та стратегії підприємства. Показано, що найбільшого значення в сучасних умовах набувають такі властивості відтворювальної системи, як адаптивність і динамічна рівновага.

|| **Ключові слова:** відтворювальна система, відтворювальний процес, адаптивність, динамічна рівновага.

Становлення ринкових відносин, поява господарських структур різних форм власності та джерел фінансування, кардинальні зміни амортизаційної, інвестиційної та податкової політики держави — все це робить необхідним розробку нових підходів до організації відтворювального процесу для забезпечення адекватного формування стратегії підприємства. Процес відтворення є однією з найважливіших підсистем суспільства, динаміка якої нерозривно пов'язана з еволюцією усієї системи національної економіки. Необхідність дослідження цілісності відтворювального процесу і забезпечення його механізмів актуалізує застосування методології системного підходу. У рамках даного підходу відтворювальну систему можна ідентифікувати як складну багатофакторну систему, що охоплює процеси виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних і нематеріальних благ [1, с. 64].

Вітчизняним господарюючим суб'єктам доводиться функціонувати у ринковому середовищі, яке характеризується нестабільністю та зазнає на собі вплив світових суспільно-економічних процесів. Забезпечення сталого розвитку підприємства неможливо без здійснення ефективного відтворювального процесу, задля налагодження якого необхідно при формуванні стратегії підприємства враховувати системні властивості відтворювальної системи.

Метою статті є виявлення головних властивостей відтворювальної системи, дослідження яких дасть змогу визначити якісні особливості сучасних відтворювальних систем та визначити чинники, що впливають на результативність відтворювального процесу. Виділення основних системних властивостей відтворювального процесу дозволить визначити принципи, на основі яких підприємства можуть здійснювати самостійну діяльність і формувати ефективну стратегію розвитку.

Процес відтворення є предметом вивчення практично всіх течій економічної думки. Різні аспекти відтворювальних процесів розглядали такі сучасні вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти, як: Л. Абалкін, В. Автономов, А. Анчишкин, С. Аукціонек, Р. Барр, У. Баумоль, О. Белокрилова, А. Белоусов, І. Бугай, І. Бланк, О. Василик, А. Гальчинський, В. Геєць, О. Кленін, Н. Кузнєцова, Д. Львів, О. Мамедов, А. Нестеренко, А. Ноткін, Л. Ночевкіна, Р. Нурієв, В. Овчинников, О. Олійник, І. Олійникова, Д. Полтерович, А. Пезенті, С. Первушин, Б. Плишевський, О. Сидорович, В. Усоскин, А. Фукс, А. Худокормов, Л. Якобсон, Є. Яковенко, Ю. Яковець, Є. Ясин та ін. Теоретичним узагальненням і обґрунтуванням методологічних принципів системного дослідження економічних і відтворювальних процесів займалися автори, в числі яких В. Василькова, В. Волкова, О. Денисов, П. Ігнатовський, І. Ковальов, В. Марцинкевич, В. Могилевський, І. Олійникова, Ю. Осипов, В. Спіцнадель, І. Суслов та ін.

Незважаючи на значну кількість праць, присвячених дослідженню відтворювальної системи з точки зору системного підходу, в економічній літературі немає єдиної класифікації властивостей відтворювальної системи. На думку І. Олейникової, для відтворювальної системи характерний ряд загальних, притаманних більшості систем властивостей, що виявляються в процесі їх функціонування, серед основних слід відзначити цілісність, наявність специфічних елементів та структури, стійкість, складність, ієрархічність, цілеспрямованість функціонування, інформаційність, інноваційність розвитку, циклічність і еволюційність, нерівноваженість, інерційність [2, с. 92].

Є. В. Постоева, розглядаючи відтворювальні основи сучасної економічної системи капіталу підприємства, до основних властивостей відтворювальної системи, які зумовлені її сутністю та реалізують її, відносить такі характеристики: цілісність, збалансованість, безперервність і завершеність руху системи, саморозвиток, ієрархічність [3, с. 63].

Викликає інтерес класифікація А. Білоусова, в якій найважливішими атрибутивними властивостями відтворення є цілеорієнтованість, безперервність розвитку, адаптивність, ефективність і динамічна рівновага [4, с. 10].

А. Зарнадзе властивості системи відтворення поділяє на дві групи, які характеризують, з одного боку, її власний потенціал, з іншого — відбивають відносини з зовнішнім середовищем. До першої групи належать самоорганізація, самопланування, саморегулювання, до другої — адаптивність, гнучкість, сумісність, автономність, ієрархічність, безпека, надійність [5, с. 56].

І. Калашников виділяє ряд структурних та функціональних властивостей відтворювальної системи, в числі яких: відкритість, динамічність, складність, цілісність, ієрархічність, стійкість, рівноважність та інформативність [6, с. 31].

Безсумнівно, всі властивості відтворювальної системи тісно взаємопов'язані. Їх взаємозумовленість дає загальне уявлення про зміст і внутрішні характеристики системи. Аналіз існуючих класифікацій показує, що вони є несуперечливими, а переліки властивостей — синонімічними і, незважаючи на деякі відмінності в назвах, дублюють одне одного. Таким чином, можна зробити висновок, що відтворювальна система характеризується низкою загальносистемних властивостей, що мають суто економічну природу.

При формуванні стратегії підприємства важливо враховувати не тільки увесь спектр властивостей відтворювальної системи, але, як вже говорилося, доцільно виділити найбільш значущі, які на даному етапі розвитку економічних процесів мають найбільший вплив на функціонування господарюючого суб'єкта.

Ряд авторів, у числі яких І. Калашников і А. Зарнадзе, до головних властивостей відтворювальної системи відносять цілісність. Так, І. Калашников, пов'язуючи поняття цілісності з цілеспрямованістю функціонування, вважає, що «втрата цілісності означає втрату здатності до функціонування як системи» [6, с. 32]. А. Зарнадзе вважає, що «економічна цілісність — це визначальна ознака системи» [5, с. 57]. На нашу думку, цілісність відтворювальної системи реалізується в єдності її структурних елементів. Слід погодитися з І. Олейниковою, що цілісність відтворювальної системи об'єктивно зумовлена, перш за все, цілісністю суспільного життя, оскільки жоден суб'єкт (елемент) даної системи окремо не здатний забезпечити повний цикл відтворення. Разом з тим, особливості організації відтворення, цілі, механізм господарських зв'язків, динаміка системи активно формуються під впливом особливостей функціонування і цілей кожного з елементів (підсистем) [2, с. 79]. Проте, одна лише констатація цілісного характеру об'єкта не означає можливість дослідження специфіки його функціонування. [7]. Є. Постоева головними властивостями відтворювальної системи вважає безперервність і саморозвиток [3, с. 63]. Слід погодитися, що ці властивості визначають напрямок руху відтворювальної системи, а також носять закономірний характер відповідно до загальних закономірностей руху і розвитку економічних систем.

Не применшуючи значимості всіх перерахованих вище властивостей, слід зазначити, що найбільше значення в сучасних умовах набувають такі властивості відтворювальної системи, як адаптивність і динамічна рівновага, оскільки процес формування в Україні ринкових відносин супроводжується серйозними пробле-

мами саме адаптації господарюючих суб'єктів до постійно мінливих умов функціонування. У таких умовах економічна, технологічна, управлінська та інші структури макро- та мікрорівнів, що безпосередньо впливають на результати відтворювального процесу, виявляються не в змозі адекватно реагувати на зміни.

На думку, професора Стокгольмської школи економіки Карла Ф. Фейя та професора Міжнародного інституту з розвитку менеджменту (Лозанна, Швейцарія) Деніела Д. Денісона, адаптивність є критичним параметром бізнесу в перехідній економіці. Концепція «стрункості» добре працює в умовах відносної стабільності, передбачуваності і низькою невизначеності. Навпаки, в умовах, коли попит і потреби покупців сильно варіюються, виникає необхідність у високому рівні адаптивності. Адаптивність — це можливості бізнесу в цілому, які охоплюють організаційну структуру, інформаційні системи та логістичні процеси. Ключовою характеристикою адаптивності є гнучкість. Адаптивність — це стан, при якому організація гнучко реагує на вимоги покупців, приймає ризики, вчиться на своїх помилках і здатна до змін [8, с. 90].

У процесі адаптації економічних суб'єктів виникають внутрішні суперечності відтворювальної системи, які вирішуються через розвиток. Дані протиріччя виражаються в необхідності збереження стійкості, з одного боку, і потребою в цілеспрямованій зміні, руху до мети — з іншого. Тому відтворювальна система повинна бути організована таким чином, щоб забезпечити власне існування, динамічну стабільність і розвиток, еволюцію і рух до певної мети.

Таким чином, динамічна рівновага є комплексним поняттям, яке включає в себе цілеорієнтованість, стійкість, збалансованість, безперервність, ефективність, саморозвиток, а також, відповідно до сучасного етапу розвитку НТП і технологічної структури суспільства, такі функціональні властивості як інноваційність та інформативність. При цьому стійкість не означає сталості, а, в рамках динамічної рівноваги, являє собою підтримку параметрів у певному діапазоні.

Властивості адаптивності і динамічності безпосередньо стосуються всіх системоутворюючих характеристик відтворювальної системи, а саме:

1. *Складність*. Відтворювальна система, так чи інакше, залучає всі господарюючі суб'єкти, тому вона не має чітких меж і є динамічною.

2. *Ієрархічність*. Система не є однорідною. У її рамках можна виділити ряд підсистем. Однак характер взаємозв'язків між елементами і рівнями відтворювальної системи різноманітний і переплетений, а тому, не може бути строго визначений.

3. *Стійкість* виступає внутрішньою метою відтворювального процесу, відображає його динамічну рівновагу і досягається через забезпечення органічної цілісності базових економічних інтересів учасників відтворення, узгодження яких здійснюється в результаті регулювання пропорцій виробництва, розподілу та споживання створеного продукту.

4. *Цілеспрямованість функціонування і розвитку*. Джерелом саморозвитку відтворювальної системи виступає сукупність умов її ефективного функціонування і відносин усередині системи, що забезпечує можливість здійснювати стійке, безперервне нагромадження капіталу відповідно до об'єктивно обумовленого циклу відтворення даної структури і тенденціями розвитку з урахуванням вимог НТП. Розвиток відтворювальних процесів, що поєднує стійкість і мінливість, характеризується еволюційністю (взаємодією між різними циклами розвитку системи, що забезпечує її динамічну рівновагу), циклічністю та прогресивністю змін.

Властивості адаптивності і динамічності повинні обов'язково враховуватися при формуванні стратегії підприємства, тому що вони безпосередньо впливають

на всі системоутворюючі характеристики відтворювальної системи. Вивчення головних властивостей відтворювального процесу дозволяє визначити якісні особливості сучасних відтворювальних систем та чинники, що впливають на результативність відтворювального процесу. Саме розробка стратегії, яка буде врахувати системні властивості відтворювального процесу, може стати дієвим інструментом, завдяки якому підприємства зможуть стабілізувати свою діяльність та одержати необхідний імпульс для подальшого розвитку.

Ігнорування принципів системного розвитку та системних властивостей загрожує негативними, а часом непоправними наслідками. Застосування системного підходу може надати істотну допомогу в управлінні виробництвом, оскільки на науковій основі розставляє орієнтири для визначення меж економічних систем, усередині яких господарські відносини приймають відповідну визначеність.

Викладене вище розкриває лише малу частину можливостей, які має потенціал дослідження системних властивостей відтворювальної системи.

Література

1. Воробьєва О. И. Инвестиционно-инновационная деятельность на национальном и региональном уровнях: Монография. — Симферополь: Таврия, 2007. — 235 с.
2. Олейникова И. Н. Воспроизводственный процесс в системе региональной экономики: инновационная составляющая и механизм управления: (Структурный аспект): Монография. — Ростов н/Д: Терра, 2004. — 462 с.
3. Постоева Е. И. Современные методологические и теоретические проблемы морального износа капитала: Дис. канд. экон. наук. — М., 2003. — 213 с.
4. Белоусов А. Р. Эволюция системы воспроизводства российской экономики: от кризиса к развитию. — М.: МАКС Пресс, 2006. — 396 с.
5. Зарнадзе А. Исследование системных свойств в экономике как предпосылка преодоления кризиса. // Экономическая политика: стратегия и тактика. — 2000. — № 1. — С. 54—60.
6. Калашников И. Инвестиционная система: воспроизводственный аспект // Экономист. — 2002. — № 9. — С. 29—35.
7. Спицнадель В. М. Основы системного анализа. — СПб.: Изд. Дом «Бизнес-пресса», 2000. — 275 с.
8. Карл Ф. Фей, Даниэл Д. Дэнисон. Организационная культура и эффективность: пример изучения иностранных компаний в России // Персонал Микс. — 2001. — № 2. — С. 87—91.

Стаття надійшла до редакції 13.05.2011 р.

УДК 332:330

Г. В. Васильченко, канд. екон. наук, доц.,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПРАКТИКА СТРАТЕГІЙ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

|| **Анотація.** У статті аналізуються практична результативність розробки дієвих стратегій місцевого розвитку та їх вплив на стратегії розвитку підприємств